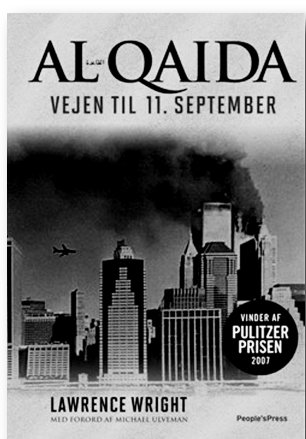

AL-QAIDAS TIDLIGE HISTORIE AFDÆKKET PÅ MESTERLIG VIS

Af Lars Erslev Andersen

Lawrence Wright
Al-Qaida – vejen til 11. september
Artpeople, 2008

Et lille efterskrift med titlen “Om kilderne” skriver forfatteren til den hidtil suverænt bedste fortælling om al-Qaida, Lawrence Wright, følgende om vanskelighederne ved at hitte rede i organisationens tidlige historie: “Sagen bliver endnu mere kompliceret af, at den tidlige forskning i al-Qaida og de personer, der befolker organisationen, ofte var sjusket og vildledende”. Det er desværre så sandt som det er sagt, og for nærværende anmelder af bogen *Al-Qaida. Vejen til 11. september*, som Wrights værk hedder i den danske oversættelse, er det ikke nogen rar indrømmelse at måtte gøre, hvor rigtig den end er. Ser man på den viden, der i dag er tilgængelig om al-Qaidas tidlige historie, om Osama Bin Ladin og om den afghanske modstandskamp mod Sovjetunionens besættelse i 1980’erne og holder den op mod de artikler og bøger, der blev udgivet i slutningen af 1990’erne og begyndelsen af det nye årtusinde om al-Qaida og navnlig om Osama Bin Ladin må man ind i mellem krumme tæer og rive sig i håret over de urigtige og tendentiøse vandrehistorier, der er blevet kolporteret såvel i forskningens hellige navn som i den undersøgendes journalistiks dokumentariske afdækning af virkelighedens sande beskaffenhed. At dette ubehag også rammer nærværende anmelder hænger naturligvis sammen med, at også jeg i mine artikler og bøger fra den tid, hvor kun få i denne verden havde stiftet bekendtskab med navnet al-Qaida eller hvor navnet med 11. september angrebene lige havde slået sig fast med syvtommersøm i de flestes bevidsthed, også har formidlet historier, der i dag må betegnes som “vildledende” (mens jeg dog har sværere ved at sluge beteg-

nelsen "sjusket"), først og fremmest om Osama Bin Ladins person, herunder hans økonomiske forhold. De fleste genkalder sig vel fotografiet af Bin Ladin familien på udflugt i Sverige, hvor den ene teenager med langt hår og trompetbukser angiveligt skulle være Osama fotograferet i en pause mellem besøg i forlystelsesparker og udskejelser i diskoteker. Men Osama var ikke med på den tur. Rygterne om, at Osama i sin skoletid skulle have taget for sig af af den vestlige civilisations udbud af dekadente fornøjelser under sit knap et år lange ophold i Libanon – helt i stil med hans forlystelsessyge brødre – er ved nærmere eftersyn helt forkerte al den stund den unge Osama den gang mest af alt var en allerede from, men temmelig genert dreng, der i fritiden fornøjede sig med heste og med amerikanske film om samme. Kort efter i Jeddah i Saudi-Arabien blev han et aktivt og dedikeret medlem af det islamisk fundamentalistiske Muslimske Broderskab. Rygterne om, at investeringerne i Osamas forretningsimperium ved afrejsen fra Sudan i 1996 stort skulle være tabte blev af toneangivende forskere og profilerede journalister mødt med dyb skepsis og i stedet hyldede de fleste den

opfattelse, som gang på gang blev anført i efterretningskilder og artikler om al-Qaida, at Osama var god for 300 millioner U.S. dollars. Men pengene var i vidt omfang soldet væk i tvivlsomme landbrugsprojekter eller havnet i et korrupt sudanesiske regimes slukne kassebeholdninger.

Man kan måske mene, at den slags detaljer om Osamas person og økonomi er af mindre betydning for forståelsen af det forløb, som førte til 11. september terrorismen. Men netop sådanne detaljer suppleret med grundig viden om, hvad det var – og er – for et univers al-Qaida lederne tumlede rundt i og ville lave om på, er helt afgørende ikke blot for forståelsen af organisationen, men så sandelig også for dens bekæmpelse. Det er således en gennemgående pointe i Wrights bog, der i dens konklusion trækkes helt frem, at al-Qaida og dermed 11. september terrorismen aldrig var blevet en realitet havde det ikke været for Osama Bin Ladin og Ayman al-Zawahiri. Det er derfor, det er forfatteren magtpåliggende at fortælle deres historie, fordi den samtidig er al-Qaidas historie.

Og denne historie spejler han så i USA's forsøg på at tilvejebringe en fortolkning af og

Familiefoto af Bin Ladin familien på udflugt i Stockholm. Den unge teenager, fremhævet med en ring omkring hovedet, bliver fejlagtigt angivet at skulle være Osama Bin Ladin. Men han var slet ikke med på turen.

strategi mod al-Qaida og Osama Bin Ladin. Også denne historie personaliseres i skikkelse af FBI agenten John O'Neills næsten Don Quixote-agtige kamp mod det uafvendelige, angrebet mod World Trade Center og Pentagon. Hvor den personificerede metode synes overbevisende i fremstillingen af al-Qaidas historie – simpelthen fordi denne historie i det mindste *også* er Osamas historie – virker den noget mere søgt i billedet af den pauvre amerikanske counterterrorism, fordi den højst komplicerede sammenfitring af politik og efterretninger i den amerikanske kontekst umuligt lader sig reducere til en håndfuld ganske vist vigtige personers laden og gøren. Bogens helt indiskutable store styrke er således, at den formår at lægge en perlekæde af vigtig dokumentation frem om al-Qaida og det forløb, der leder op til 11. september, mens dens lidt mere ømme punkt er analysen af, hvorfor USA fejlede så fælt med hensyn til at afværge angrebene mod *the American Homeland*.

Når Lawrence Wright er i stand til – udover at han er en fremragende, intelligent, dybt engageret og myreflittig journalist, ansat på en af de i verden bedste redaktioner, *The New Yorker*, når det drejer sig om undersøgende journalistik – skyldes det ikke mindst, at der i årene efter 11. september er frembragt nogle helt uvurdelige kildesamlinger. Det drejer sig både om kilder, der tilfældigvis er kommet til verdens kendskab gennem erhvervelse af tidligere al-Qaida computere, dels kilder, der er blevet samlet, vurderet, valideret og oversat af bl.a. forskere ved det amerikanske militærakademi West Point, deres kolleger ved det norske forsvars forskningsinstitut i Oslo og folk som den tidligere CNN journalist Peter Bergen og CIA's forhenværende chef for den gruppe, der analyserede al-Qaida, Michael Scheuer. Disse kilder tilbyder i dag indsigter i al-Qaidas tidligere historie, organisation og rollefordeling, som for blot få år siden ene og alene var kendt af kredsen omkring Osama Bin Ladin. Omhyggeligt og med en professionel historikers sans for akribi udnytter Wright dette materiale i sin fortælling. Derudover udnytter han sin position som journalist ved *The New Yorker* til at rejse rundt i verden og interviewe nøglepersoner med støtte fra et utal af fikserne, tolke og assistenter, hvilket har sat ham i stand

til at krydschecke en meget stor del af den dokumentation, der fremlægges. Resultatet er fremragende og som samtidshistoriker må man bøje sig i støvet for den formidable præstation, der har manifesteret sig i denne bog, der for alle, også forskere, vil stå som et uomgængeligt standardværk om al-Qaida.

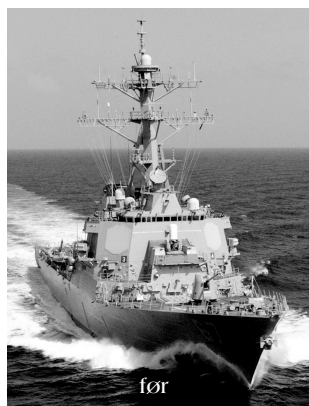
Men Wrights journalistiske og personificerede metode rummer også nogle svagheder. Lige så spændende det er at læse om den moderne jihads chefideolog Sayyid Qutbs ophold i USA, ligeså fraværende er en dybere forståelse af, hvorfor denne intelligente, men højst mærkværdige mands forskruede ideer kunne finde så stor resonans i det egyptiske samfund. Det samme gælder skildringen af Ayman al-Zawahiri, hvor den politiske og samtidshistoriske sammenhæng nok er tilstede i kulissen, men dog mest som kulisse. Denne ubalance ligger i metoden: Skal man formidle en kompleks historie på en måde, der også skal have læsere, er det en oplagt god ide at fokusere på personerne og lade fortællingens dynamik udspille sig om dem. Og det virker i Wrights bog, som er særdeles velskrevet og spændende og var det ikke for min søns insisterende krav, var jeg aldrig kommet i Middelhavets blå bølger, da jeg læste bogen på de italienske badestrande – så opslugt blev jeg. Det, vi mangler, er altså teoretisk baseret samfundsanalyse, der kunne bidrage til at højne vores forståelse af den dynamik, nøglepersonerne virker i og ændrer på. Med sin metode har forfatteren mere eller mindre foregribet konklusionen, nemlig at 11. september aldrig havde kunne lade sig gøre uden Sayyid Qutbs skrivelser, Ayman al-Zawahiris jihad-besættelse og Osama Bin Ladins personlige historie, hvor det iøvrigt er stærkt øjenåbnende, at terrorismen i form af bomberne mod de amerikanske ambassader i østafrika i 1998 samt den PR, den gav Osama og al-Qaida, i høj grad var økonomisk motiveret i form af behov for fundraising til organisationen. Det ligger i fortællingens plot og der er givet vis en sandhed i denne konklusion, hvilket igen, igen giver anledning til alvorlige tvivl om det hensigtsmæssige i den hovedløse strategi under overskriften "Krigen mod terror", som den amerikanske regering iværksatte efter 11. september. I stedet for at bombe løs fra B 52 fly i Afghanistan, invadere Irak og igangsætte hvad Condoleezza Rice har

kaldt en fødselsproces i gang i skabelsen af et nyt Mellemøsten (hvor det indtil videre stort set er forblevet ved nogle rigtig ondskabsfulde veer) skulle man ud fra Wrights logik have koncentreret sig om al-Qaida toppen. Det er rigtigt. Basta! Men selv Wright ville vel ikke mene, at problemerne med militant islamisme dermed var en saga blot? Dette problem har at gøre med politiske forhold i Mellemøsten og Sydasiens og i disse regioners relationer til og eksponering for amerikansk og vestlig sikkerhedspolitik. Dette er imidlertid mest fraværende eller kun tilstede som kulisse i Wrights fortælling.

Dette problem bliver mere tydeligt i Wrights beskrivelse af, hvad der gik galt i det amerikanske efterretningssamfund og i den amerikanske ledelse forud for 11. september. Her vælger han igen at analysere og fortælle baggrunden gennem udvalgte personer, hvor John O'Neill, den spektakulære FBI ansatte, der kæmper så overdådigt, lever så ekstravagant (ikke mindst hvad kvinder, tøj og whisky angår) og dør så tragisk under sammenstyrtningen af World Trade Center 11. september 2001, får hovedrollen. Igennem ham bliver skidringen af de mange efterretningsfiaskoer forud for angrebene til en historie om helte og skurke med O'Neill og hans lille gruppe som helte og CIA som den absolutte skurk. Men historien er mere kompliceret, hvilket Wright vist

godt er klar over med sit lille portræt af allerede bemeldte CIA mand Michael Scheuer, der iøvrigt forlod firmaet i 2004 i skuffelse over, at *9/11 Commission* ikke placerede et ansvar for den rædselsfuldt elendige performance, de amerikanske myndigheder havde demonstreret i forbindelse med al-Qaida terrorismen og som CIA manden Scheuer mener i høj grad burde placeres på den forhenværende CIA direktør George Tenets skuldre – men langt fra alene dér.

Lawrence Wright har skrevet et værk, der udmærker sig ved i respektindgivende omhyggelighed at fremlægge den til i dag hidtil bedste og bedst dokumenterede fortælling om al-Qaidas historie frem til 2001. Skildringen af de amerikanske myndigheders pauvre indsats er bestemt læseværdige, ja i høj grad informative, hvor navnlig Wrights omhyggelige analyse af omstændighederne om angrebet på krigsskibet *USS Cole* i Aden i 2000 kaster nyt lys over det bizarre forhold mellem CIA og FBI. Og så er det elementært underholdende at læse om John O'Neill, hvis person bestemt må kandidere til rollemodel i en ny Hollywood produktion – selv om man klart får det indtryk, at den gode John selv formede sit liv efter inspiration fra Hollywoods skabelon på en FBI agent fra forbudsdagene. Bogens tragisk ironiske pointe er, at USA i sin reaktion på 11. september gjorde lige præcis, hvad Osama kunne have ønsket sig. Selvom man fra et forskningsperspektiv kunne have ønsket sig materialet sat ind i mere teoretisk analytisk sammenhæng, kan man ikke med nogen ret forlange alt. Her får vi dokumentation, spænding og en overbevisende fortolkning, så må det være op til forskerene selv at bruge den empiri, de ikke selv kan genere, men som Wright på fornem vis i sin bog har fremlagt og lade det indgå i deres æggehovedanalyser.

Det bomberamte USS Cole krigsskib i Aden Havn, oktober 2000. En koordineret og målrettet eftersøgning ville have afværget 9/11 – en hovedpointe i Wrights bog.

